

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»**

В. М. Кухаренко

**Тьютор дистанційного та
змішаного навчання**
**Навчальний посібник для магістрів, аспірантів вищих
навчальних закладів**

Рекомендовано вченою радою НТУ «ХПІ»

Харків
2019

Рецензенти:

Н. В. Морзе, проректор Київського університету ім. Б. Грінченка, доктор педагогічних наук, професор, академік АН ВШ України, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України;

О. Г. Колгатін, професор кафедри інформатики Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди, доктор педагогічних наук.

*Рекомендовано вченою радою
Національного технічного університету «Харківський політехнічний
інститут» для магістрів, аспірантів вищих навчальних закладів
(протокол № 4 від 16 січня 2019 р.)*

В. М. Кухаренко

Тьютор дистанційного та змішаного навчання : посібник /
В. М. Кухаренко. – Київ: Міленіум, 2019. – 307 с.

ISBN 978-978-8063-79-9

Наведено системний опис діяльності тьютора дистанційного та змішаного навчання на базі сучасного стану розвитку освіти у світі. Визначено вимоги до сучасного дистанційного курсу, надано характеристику головних учасників навчального процесу - тьютора та студента. Підкреслюються важливі для тьютора (майстерність персональних знань) та студента (критичне мислення) складові. В організації навчального процесу звертається увага на персоналізоване навчання та модель 70:20:10 (поєднання неформального, соціального та формального навчання), на формування у студентів вмінь запитування. Для аналізу роботи тьютора пропонується використовувати навчальну аналітику.

Призначено для магістрів, аспірантів вищих закладів освіти.

Ключові слова: відкрите навчання, дистанційне навчання, змішане навчання, соціальне навчання, неформальне навчання, майстерність персональних знань, компетентність, навчальна аналітика, запитування, критичне мислення.

Іл. 18. Табл. 12. Бібліогр. 227 назв.

ISBN 978-978-8063-79-9

УДК 37.022

© В. М. Кухаренко, 2019

3. ТЬЮТОР

*Вчитель – не той, хто дає,
а той, у кого беруть.*

Сократ

У дистанційному навчанні викладача, що проводить навчальний процес, називають по-різному. Це – тьютор, фасілітатор, тренер, е-модератор, інструктор, наставник, помічник. Найбільш поширеним і доречним є застосування терміну «тьютор» (tutor), що у перекладі з англійської означає домашній вчитель, репетитор, наставник. Тьютор більш не займає позицію експерта – “знаю все”. Він стає фасілітатором (помічником) знань, синтезує та супроводжує ресурси студента та забезпечує доступ до знань.

3.1. Тьютор – ключова фігура дистанційного навчання

У теперішній час викладачі світу вважають важливим у навчальному процесі:

- Індивідуалізацію процесу навчання, яка дозволяє особистості не діяти за шаблоном, а використовувати саме свій досвід, свої здібності, свої потенційні можливості до розвитку і свої сподівання щодо самовдосконалення і самовизначення.
- Організацію спілкування між учасниками навчального процесу, яке у сучасних умовах повинне відбуватися у вигляді співробітництва. Ця форма передбачає рівнозначну участь і внесок у спілкування, використання особистого досвіду у діяльності, яку треба постійно удосконалювати і пов'язувати зі всім комплексом знань та умінь, що їх опанувала людина за своє життя.
- Обмін досвідом у навчальній діяльності, у якому треба передбачати, проектувати і пропонувати різноманітні її форми. Сюди можна віднести конструктивістські форми роботи, взаємний контроль, роботу у парах, різні випадки обговорення, сумісного проектування, критичного аналізу тощо.
- Проектування курсу у напрямі розуміння навчальних процесів, розуміння сутності пізнавальних навчальних процесів і поєднання теоретичної і практичної ролі знань через втілення і використання їх в особистій діяльності з метою набуття власного досвіду.

У дистанційному навчанні тьютор є ключовою фігурою, що відповідає за проведення занять зі студентами, створює відповідне навчальне середовище. Він керує процесом навчання як діяльністю і намагається забезпечити заплановані результати як щодо отриманих знань та умінь, так і щодо набутих особистих здібностей студентів. Багато досвідчених викладачів віддають перевагу технології дистанційного навчання при проведенні занять зі студентами денної форми навчання.

Найбільш сильним мотивом використання дистанційного навчання у навчальному процесі є внутрішня впевненість тьютора у його доцільності, а лише потім іде зовнішнє задоволення від використання ІКТ і своєї причетності до сучасних способів навчання.

Тьютор повинен орієнтувати студентів на усі частини курсу, включаючи роботу у групах та комунікацію

Що ж примушує викладачів створювати дистанційні курси за власною ініціативою? Що їх приваблює? Викладача у дистанційному навчанні приваблюють гнучкі робочі умови, нові можливості спілкування, нова форма навчання, нові

можливості технологічної підтримки при плануванні та доставці навчальних матеріалів [171].

У викладачів, що мають досвід дистанційного навчання, переважає внутрішній мотив, у новачків – зовнішній. Адміністраторам більше подобаються викладачі з особистими потребами та зовнішніми мотивами.

Деякі дослідники вважають, що мотивацією можуть бути інновації в навчанні та використанні нових технологій. Грошова винагорода ніколи не була ані стимулом, ані перешкодою. Більшою перешкодою є відсутність часу та тренінгу.

Внутрішня мотивація тьютора – це [225]: спроможність охопити нову аудиторію, з якою не можливо займатися у кампусі; підтримка розвитку нових ідей; особиста мотивація у використанні технологій; інтелектуальне зростання; задоволення роботою.

Тьютор повинен моделювати типи і змістовне навантаження комунікацій, до яких він хоче залучити студентів

Викладачам заважає: зменшення безпосереднього, звичного спілкування зі студентами; витрати часу на планування та доставку курсів; неадекватна компенсація за інтенсивність дистанційних курсів; збільшення навантаження та повільний

доступ до ресурсів Інтернету [175].

3.2. Модель тьютора

Навчальні матеріали дуже рідко можна адаптувати до вимог студентів, тому що ці вимоги найчастіше стають відомими саме під час навчання. Отже, адаптивну роль, як правило, виконує тьютор.

Зміст, підтримка студента та навчальна активність – три критичних елементи дистанційного навчання

Тьютор часто виступає більш ніж джерелом інформації. Він може допомогти студенту стати вельми автономним, самостійно навчатися вчитися. Все це йде через спілкування у діалозі. Діалог дозволяє студенту переказувати його потреби, розуміння,

ділитися сумнівами, долати невпевненість, разом обмірковувати стратегії діяльності і шляхи до їх втілення.

Тьютор дистанційного курсу здійснює багато з того, що робить викладач у традиційному навчанні; наприклад, він керує групою у дискусії за ефективними методиками. Але він працює в унікальному середовищі, де учасники не розміщуються в одній кімнаті у визначений час. Тьютор навчає спілкуванню, використовуючи різні стилі, підходи, мовні засоби, наприклад питання, які покликані поліпшити навчальний процес в групі.

Курси високої якості, створені командою експертів або особистістю, не обов'язково повинні модеруватися предметником та розробником. Тьютори можуть спеціально навчатися підтримувати дистанційні курси. Але, наприклад, для створення структурованого файлу «Питання, що часто виникають та відповіді» необхідно залучати експерта.

Будь-який дистанційний курс потребує тьютора, але добрий курс потребує вмілого тьютора

Результативність будь-якого процесу діяльності і якість отриманих артефактів залежить не від використаної технології, а від того, що і як передбачив фахівець, який їх склав і застосував. Успішне та продуктивне керування навчальним процесом – ключова властивість позитивного, успішного навчання. Жодна людина не скаже: “Цього мене навчив комп'ютер”, вона буде говорити про вчителя.

Більшість викладачів вважають, що навчатися керуванню дистанційним навчанням – це вивчити нове програмне забезпечення або отримати комп'ютерні вміння, тобто додати інформаційні технології до усталеної системи навчання. Це хибна думка. Успішне керування дистанційним навчанням не може бути досягнуте за рахунок лише досвіду роботи в аудиторії. Вміння тьютора не можна досягти через лекції або спостереження, насамперед тому, що вони включають чимало напрямів та обов'язків, найчастіше не затребуваних і відсутніх у традиційному навчанні [20].

Розглянемо коротко найбільш важливі функції і ролі тьютора [196]:

- Спостерігач (англ. *observer*). Види дій: спостерігати, підмічати, стежити, розрізняти. Дійсно, для того щоб тьютор вів навчальний процес, йому бажано стежити за деталями перебігу навчання з метою заздалегідь проектувати і планувати все те, що може допомогти як процесу в цілому, так і окремим його учасникам.
- Тренер (англ. *trainer*). Види дій: працює над підвищенням кваліфікації і досвіду, дає інструкції, забезпечує підсилену і прискорену підготовку перед випробуваннями. Всі ці дії потрібні нашому тьюторові при різних ситуаціях у практичній діяльності,

до подолання яких треба заздалегідь готувати слухачів дистанційного курсу.

- Режисер (англ. producer), інтерпретатор (англ. Interpreter). Ці ролі і функції дуже різносторонні і цікаві.
- Наставник (англ. Mentor; Preceptor). Види дій: керує, наставляє, готує інструкції, настанови, вказівки, пропозиції. Оскільки тьютор, супроводжуючи навчальний процес, може зустрітися з потребою нагадати слухачам певні правила, або звернути їх увагу на прояв у практиці певних закономірностей та ін., але при цьому він тільки націлює їх на самостійний пошук і формування рішення, то таке розуміння ролі наставника нас цілком влаштовує.
- Експерт (англ. Expert). Види дій: оцінювання певних дій або рішень, думка фахівця. Треба звернути увагу на те, що у навчальному процесі в цілому ряді ситуацій, відношень, робочих обставин і стосунків часто зовсім не завадить думка фахівця.
- Фасилітатор (англ. Facilitator). Види дій: полегшувати, сприяти, просувати. Хочемо нагадати, що фахівці з подібними функціями часто згадуються у роботах, присвячених дистанційному навчанню в інших країнах, зокрема у США.
- Модератор (англ. Moderator). Види дій: регулювати, вести дискусію, бесіду (у мережі), стримувати, знімати напруження, налагоджувати гарні і приємні умови для процесу навчання. Тьютор дійсно має, про це було сказано вище, стежити за обставинами навчання і забезпечувати комфортний фон дистанційному процесу.
- Менеджер (знань, інформації) (англ. Manager). Ця роль і функції пов'язані з нею, теж дуже цікаві і важливі для дистанційного курсу, адже основним ресурсом навчальної діяльності є інформація і знання.
- Менеджер з питань спілкування (комунікації). Ми не випадково пропонуємо зупинитися окремо на цьому напрямі роботи тьютора. Справа в тому, що спілкування – це дуже розгалужене поняття і сфера діяльності. Зокрема, у дистанційному навчанні ми зустрічаємо такі види діалогу (спілкування між двома суб'єктами), як діалог з текстом (мисленнєве обговорення) і знов-таки мисленнєве з'ясування певних питань з його автором (такі собі дебати!). Спілкування може бути з інформацією і за допомогою інформації. І, взагалі, без спілкування немає ані людини, ані діяльності. Як бачимо, це питання є дуже важливим, цікавим і складним.

- Учасник (англ. Member, Participant). Види дій: бере участь у процесі як суб'єкт діяльності.
- Проектувальник (англ. Planner, Designer). Види дій: планує, моделює, проектує, в тому числі цілі, задуми, наміри, структури та ін.
- Консультант (англ. Consultant). Види дій: дає поради, інформує, рекомендує, звертає увагу, бере до уваги. Все це підходить тьюторові.
- Коректор (англ. Corrector). Види дій: направляє, критикує, звертає увагу на зміни, виправляє. Це теж функції тьютора.
- Шукач (англ. Searcher). Види дій: шукає, розпізнає, розшукує, прагне, звертається по пораду, домагається свого. Усі ці дії дуже корисні для тьютора.
- Дослідник (англ. Explorer). Види дій: досліджує, вивчає, з'ясовує, ретельно шукає. Все це має робити тьютор, особливо якщо це стосується інформації, нових засобів діяльності, мотивації й пошуку.
- Мотиватор (англ. Justificator). Види дій: підтверджує, пояснює, аргументує, формує мотиви, задовольняє потреби, спонукає. Все це потрібно тьюторові, більш того, це сприяє поглибленню розуміння суті діяльності, що, у свою чергу, сприяє її удосконаленню і розвитку перспективного мислення.
- Технолог (англ. Technologist). Види дій: працює з технікою, організує технічно процес, володіє термінологією.

На початку розвитку дистанційного навчання педагог – це авторитет, а студенти – пасивні отримувачі контенту і це ми можемо спостерігати у перших xMOOC. В епоху цифрових технологій домінуюча метафора – це занурення у навчання з метою створення навчального середовища, в якому студенти мали б можливість створювати, будувати або відкривати для себе знання [95].

Знання як буття, супроти пересічного знання, – це те, що зберігається у нашій свідомості і може бути відтворене за необхідності, засноване на ідеї, що ми змінюємося (розвиваємося) в результаті занурення в автентичні середовища.

Головна роль викладача – розробник навчальних середовищ. У теперішній час, завдяки перевагам моделювання, комунікаційних технологій та мультимодальних інтерфейсів, вчитель має можливість проектувати середовища, які наближаються до реальних умов.

Друга головна роль викладача – практик дисципліни. Це поєднання функцій професора (досліника і розробника дисциплін) та педагога, що очолює навчання студентів. Під час навчання студент залучається до

процесів мислення, до когнітивних та некогнітивних аспектів дисципліни. Студент стає практиком, інструктором.

Якщо ми виключимо викладачів з навчального процесу, вони будуть шукати інші взірці для наслідування, можливо, однолітків або штучний інтелект.

Велику роль у дистанційному навчанні відіграє соціальне навчання, яке вимагає співпереживання. Емпатія - необхідна перспектива для ери мережі. Можливість спілкування з різними людьми - це людський потенціал Інтернету, але він вимагає зусиль [124].

Нам потрібен час для роздумів, але тим більше нам потрібні враження, про які потрібно подумати. Це робить наше навчання особистим. Реальне навчання не абстрактне. Особи, підключені через активні і залучені соціальні мережі, можуть стати силою для позитивних змін в нашому суспільстві. Це вимагає не тільки навичок, але й співчуття до інших

3.3. Функції тьютора-керівника

*Поганий учитель підносить істину,
гарний - учить її знаходити
А. Дистервег*

Роль тьютора може варіюватися від моделі до моделі, але ефективне управління повинне базуватися і враховувати різні ключові педагогічні принципи.

Якість навчання залежить великою мірою від умінь тьютора, який повинен ефективно направляти груповий та індивідуальний навчальний процес у потрібному напрямку. Ключові вміння залучають студентів у глибокий діалог та фокусують їх на навчанні. Стратегії включають використання різних ролей у спільній діяльності, стилей сприйняття і здійснення діяльності та керування процесом переважно за рахунок питань різного призначення.

Добре підготовлений тьютор знає більшість з тих вмінь, які є в репертуарі стратегій успішного модерування курсу. Ефективний тьютор спроможний створити оточення, у якому учасники сумісно визначають смисл навчального матеріалу, генерують ідеї та розуміння.

У процесі навчання тьютор виконує інформаційну та організаційну функції, які, у свою чергу, складаються зі своїх компонентів і щільно переплетені одна з одною. Інформаційна функція відповідає за передачу інформації та супроводження процесу її переробки у діяльності (тут вона певною мірою переплітається з організаційною функцією). Її педагогічна складова має відношення і до навчальної діяльності, і до забезпечення процесу навчання, і до формування певних особистих рис і здібностей тих, хто навчається (в останньому випадку – це формувальна функція). Як бачимо, педагогічна складова за своїм впливом на ефективність

навчального процесу як різнопланової діяльності посідає найбільш вагоме місце серед системи функцій тьютора.

До інформаційної функції тьютора входять [20]:

- Організація адаптації й мотивації (многоваріантний підхід до змісту та діяльності, структурний підхід до подання інформації).
- Навігація та методичні рекомендації щодо використання навчальних матеріалів.
- Акцент на цілі навчальної діяльності.
- Організація формування навичок мислення.
- Коригування та удосконалення комплексу контрольних завдань з метою внесення мотиваційного аспекту.

Керувальна функція визначає якість та ефективність навчання. Її призначення:

- Організація навчання у спілкуванні.
- Вчасне корегування навчального процесу, зокрема адаптація і варіативна зміна рівнів пізнавальної діяльності згідно з можливостями студента.
- Організація рейтингового оцінювання навчальної діяльності.

Функція співробітництва здійснює інформаційно і організаційно взаємовигідну пізнавальну діяльність як щодо особистості, так і щодо малих груп.

- Створення системи відкритих питань.
- Сприяння створенню у студента особистого інформаційного простору, надбанню навичок діяльнісного підходу та творчого співробітництва.
- Організація різних за змістом та діяльністю форм спілкування.
- Аналіз досягнень студентів, порівняльне співставлення успіхів.
- Підготовка анкет та опитувальників за темами для відслідковування розвитку навчальної діяльності.

Соціальна роль тьютора полягає у створенні у студентів відчуття дружнього, доброзичливого середовища або співтовариства, де демонструється загальний позитивний тон з використанням гумору, співпричетності. Для цього можна використовувати персональні сторінки учасників навчального процесу, створювати Інтернет-кафе (з використанням чату), запрошувати до спілкування зі студентами у чаті або форумі видатних та цікавих людей. Соціальна роль тьютора також полягає у сприянні формуванню у студента відчуття самодостатності і впевненості у собі як особистості.

Організаційна роль тьютора передбачає планування та формування положень до проведення навчального процесу, розповсюдження та роз'яснення їх, формування груп, керування роботою форуму (визначення тем, встановлення розкладу), роз'яснення структури курсу, коректування

навчального матеріалу. Сюди також можна віднести адміністративні обов'язки тьютора щодо налагодження зв'язків з адміністрацією навчального закладу.

Технічна роль тьютора – це допомога у використанні ІКТ, вирішення системних проблем, діагностика та роз'яснення проблем, з якими стикається студент, повідомлення про режим роботи сервера, роз'яснення системних обмежень.

Діяльність тьютора є зразком системної організації процесу навчання, яка передбачає поєднання сприйняття наданої теоретичної інформації з переробкою її на особисті знання, а також якомога можливе поширення та поглиблення цих знань (завдяки аналізу та пошуку) з практичним використанням їх і удосконаленням студентами свого досвіду.

Тьютор наводить
детальний
навчальний план
та щотижневі
інструкції для
роботи групи

У дистанційному навчанні цей процес передбачає не тільки опанування наданого матеріалу, але й формування на цій основі пізнавальних та творчих здібностей особистості, зокрема різних заходів творчого, або горизонтального мислення. На меті стоїть особистий розвиток людини, що навчається, який забезпечуватиме їй можливість навчатися та

вдосконалюватися на протязі всього життя (life-long learning). Отже тьютор як керівник цього процесу несе інтелектуальну і моральну відповідальність за якісні результати навчання. При цьому слід звернути увагу на своєрідність навчального дистанційного процесу.

У першу чергу, дистанційний курс поєднує в собі цілісний комплексний погляд на предмет навчання, який розкривається через дослідження його складових. Сукупність останніх у цілому в процесі взаємодії і створює систему, яка у навчанні є мережею, де тісно переплетені сутність (зміст, структура, обсяг, кількість) з формою (модель, порядок, якість). Подання цієї інформаційної навчальної мережі та координуюча діяльність тьютора, що забезпечує функціонування дистанційного курсу як цілого, спрямовані на виконання екологічної та гуманістичної функцій процесу навчання як мережі. Адже відбувається постійна взаємодія кожного учасника процесу (студент, група, тьютор як вузли мережі з їхніми можливостями, здібностями, досвідом) зі всією мережею. Це значно поширює можливості як особистого розвитку, так і впливу особистості на інші суб'єкти мережі.

Як бачимо, дистанційний курс і діяльність тьютора з його впровадженням є розвиненою системою, діяльність якої повинна бути забезпечена додержанням певних умов. Перш за все, спостерігаються зміни у цілях навчання, а саме:

- установка на формування системного мислення, яке має визначати нові, динамічні та гнучкі, характеристики знань та вмій;
- контекст навчання – це не тільки знання про зміст предмета, що вивчається, але й методологічні знання: про діяльність, що створює знання, способи її організації, напрямки (процедури) системного дослідження предмета та ін.;
- опора методів навчання на орієнтовно-дослідницьку діяльність на основі системного аналізу об'єкту та виявлення особливостей існування та поведінки понять у певних ситуаціях;
- нові функції навчальних засобів щодо організації та керування діяльністю на всіх етапах навчального процесу;
- зміна оцінювальної параметристики засвоєних знань, умінь та сформованих здібностей.

3.4. Обов'язки тьютора

Обов'язки тьютора теж дуже різноманітні і змінюються на різних етапах навчального процесу. З точки зору соціального і особистісного значення їх можна подати у таких діяльнісних блоках. На етапі розвитку курсу це [172]:

- Знайомство з матеріалом навчального курсу (якщо тьютор не є автором курсу). За статистикою викладач на вивчення курсу витрачає 10 % від часового обсягу курсу.
- Отримання загальної характеристики перспективних студентів, вивчення їх навчальних потреб, мети та інших подробиць.
- Вивчення принципів та методів дистанційного навчання за допомогою читання літератури та участі у семінарах.

Обов'язки тьютора під час навчального процесу [148]:

- Координація чисельності студентів, ознайомлення з розкладом, процедурними вимогами.
- Якщо можливо, встановлення контактів зі студентами до початку навчальної сесії, ідентифікація визначень, питань та встановлення особистого зв'язку зі студентами.
- Отримання від адміністратора документа про групу та реєстрація його у відповідній базі даних.
- Підготовка найпростіших навчальних матеріалів для доставки студентам, наприклад, моделі відповідей, копії найкращих робіт студентів, загальних коментарів про отримані документи, поширених помилок.

- Фіксація серйозних та змістовних труднощів у студентів, спроба усунення їх разом з розробниками курсу; допомога, при необхідності, у зміні засобів інформації.
- Участь у розвитку матеріалів курсу.

До інших обов'язків тьютора можна віднести організацію мотивації студентів, підтримку у самоповазі, зв'язок з колегами у навчанні, роз'яснення вивченого матеріалу, допомогу у переосмисленні знань та контакт зі змістом [160].

Мотивація. Студент повинен розуміти свої можливості, навчальну мету і зміст. Тьютор може допомогти студенту краще пізнати себе, дізнатися про навчальну мету, роль здібностей у процесі навчання. Це робить процес навчання більш мотивованим [185].

Тьютор демонструє ентузіазм щодо навчального процесу

Підтримка в самоповазі. Студенти можуть боятися, що вони не подолають курс. У них багато обов'язків. Часто про їхнє навчання може бути невідомо на роботі, або воно не підтримується членами сім'ї. Тьютор повинен підтримувати у студента почуття самоповаги та самовпевненості, використовуючи різноманітні засоби зворотного зв'язку і особистого спілкування.

Зв'язок з колегами у навчанні. Студенти навчаються краще, якщо вони мають можливість спілкуватися зі своїми колегами у навчанні. Тьютор повинен заохочувати такі контакти і можливість спільного рішення навчальних проблем. Рекомендується ставити чітку мету і давати докладні інструкції для виконання групових робіт (проектів), керувати роботою малих груп, брати безпосередню участь у формуванні гіпотез та проведенні обговорень щодо стратегії діяльності. Можна також створювати дискусії у форумі щодо питань, які можуть бути цікаві для більшості учасників.

Роз'яснення вивченого матеріалу. Студенти потребують осмислення вивченого матеріалу, вони повинні проаналізувати здобуті знання і зв'язати їх зі своїм попереднім досвідом. Окрім формальних засобів (іспити, заліки), можна використати і неформальні такі, як невеликі письмові звіти про вивчений матеріал, або системи питань, створені студентами щодо фрагментів матеріалу.

Переосмислювання знань. Американські викладачі відзначають, що дорослим студентам (як і багатьом людям взагалі) важко зрозуміти, що їхній власний досвід і переживання - це також цінні знання. Якщо викладач буде надавати допомогу доброзичливо і вчасно покаже, де можна звернутися до воасного досвіду, студент відчує свою особисту цінність і зрозуміє важливість подальшого вивчення.

Контакт зі змістом. Студент краще дізнається про предмет, коли бачить приклади. Але викладачі, як правило, наводять приклади, виходячи

зі свого власного досвіду і розуміння. Тому тьютор повинен, крім обов'язкового тлумачення цих прикладів, допомогти студенту знайти власні приклади зі свого досвіду і заохочувати такі пошуки.

Якісна підтримка навчального процесу тьютором (з матеріалів дискусії IFETS) полягає в тому, що він:

- регулярно спілкується зі своїми студентами;
- наводить детальний навчальний план та щотижневі інструкції для роботи групи;
- надсилає ясно написані повідомлення, які добре інструктовані та не мають помилок.
- використовує особисті та професійні приклади для стимулювання дискусій;
- пише у добромому тоні (дружньо, ввічливо, професійно);
- взаємодіє з різними студентами і додатково працює з тими, хто уникає занять (неактивний, знеохочений);
- на питання студентів відповідає негайно (протягом 24 годин) та змістовно, з наведенням прикладів;
- демонструє ентузіазм щодо навчального процесу;
- слідкує за роботою групи та підтримує (заохочує) сумісну діяльність.
- будує на основі коментарів студентів конструктивні шляхи вирішення проблемних питань та використовує це для підтримки та активізації діалогу.
- зосереджує та підтримує увагу групи на дискусійних питаннях та контролі, особливо при аналізі його результатів;
- негайно проводить та підтримує зворотний зв'язок за визначеним планом, деталізує та конструктивно коментує.

3.5. Правила мережевого етикету

Етикет - це правила гарного тону в тій або іншій соціальній групі. На сьогодні в Інтернет також сформувалися певні правила спілкування.

Тьютор на питання студентів відповідає негайно та змістовно, з наведенням прикладів

Зрозуміло, що викладачі й студенти повинні їх дотримуватись. Ці правила можна знайти в телеконференціях, на багатьох сайтах. Вони мають різноманітний вигляд. Нижче наведено один з варіантів мережевого етикету, що розповсюджувався в телеконференції relcom.education.

Правила мережевого етикету

Правило 1. Пам'ятайте, що ви розмовляєте з людиною.

Правило 2. Дотримуйтесь тих самих стандартів поведінки, що й у

реальному житті.

Правило 3. Пам'ятайте, що Ви знаходитесь у кіберпросторі.

Правило 4. Поважайте час і можливості інших.

Правило 5. Зберігайте особистість.

Правило 6. Допмагайте іншим там, де ви це можете зробити.

Правило 7. Не втручайтесь в конфлікти й не припускайте їх.

Правило 8. Поважайте право на приватне листування.

Правило 9. Не зловживайте своїми можливостями.

Правило 10. Навчіться вибачати іншим їхні помилки.

3.6. Підготовка тьютора

Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в дистанційному навчанні - це нова генерація у проектуванні навчальної діяльності. Дослідники кажуть, що ця генерація вимагає нових знань та вмінь у викладачів для ефективного дистанційного навчання [121]. Приклади показують, що викладачі повинні змінити власні навчальні стилі з урахуванням ІКТ. І це створюватиме їм комфортні умови.

Тому важливо організувати навчання викладачів. Це породжує море ідей та стимулює критичне та нестандартне мислення [88].

Проблеми дистанційного навчання вирішуються шляхом підвищення кваліфікації викладачів. Тут на увагу заслуговують:

- **Навчальні методи.** Коли викладачі починають розуміти необхідність альтернатив та різних підходів до навчання, перед ними відкривається новий світ. Навчання принципів навчального проектування необхідне для надання допомоги у створенні педагогічних інструментів дистанційного курсу.
- **Планування.** Це необхідний захід для створення стратегічного плану розвитку тренінгу у дистанційному навчанні, для забезпечення і створення ресурсів для передбачених курсів, фінансування.
- **Мотивація викладачів.** Це – дружні технології, фінансова підтримка у створенні дистанційного курсу.

За оцінками західних експертів [166], у найближчі 5-6 років повинні відбутися зміни, пов'язані з серйозним впровадженням технологій у сучасну педагогіку у всіх навчальних ситуаціях. Тому особливо необхідні семінари, бесіди з технологій; дискусії з питань доцільності використання певних елементів ІКТ у навчальному процесі. Потрібне створення груп підтримки викладачів, які б підвищували їх кваліфікацію, надавали необхідну інформацію, забезпечували інвестиції у технологію.

Опитування тьюторів показало [159], що для проведення свого першого дистанційного курсу викладачу необхідно пройти тренінг протягом якнайменше 21 години, витратити 10 годин для роботи в

Інтернеті, 4-6 годин для підготовки до занять та 1-3 години на спілкування щотижнево (максимально – 15 годин).

Тьютор
регулярно
спілкується зі
своїми
студентами

Для подальшого успішного проведення дистанційного навчання викладачу необхідні: підтримка у вигляді різноманітних тренінгів; численні методичні, змістовні та організаційні матеріали як для налагодження своєї роботи, так і для керування навчальною діяльністю студентів; технічна підтримка; час на розробку курсу; система заохочення тьюторів; постійний сервіс; розвинуті віртуальні навчальні середовища, що постійно оновлюються. Дуже важливою для викладача є можливість працювати з детальними, зрозумілими методичними матеріалами.

Залучати до проведення дистанційних занять необхідно **тільки** бажаючих.

Викладачів можна поділити на такі категорії [160]: інноватори; шукачі винагород; ті, що уникають ризику; неохочі.

Для інноваторів відсутність визначеної політики у дистанційному навчанні – це ідеал, але і тоді, коли є певна спрямовальна ідеологія, вони будуть оперувати у тій самій вільній манері, ігноруючи заборони політики.

Для аналізу групи “ті, що уникають ризику” та “шукачі винагород” об’єднуються в одну групу. Для цих викладачів умови відсутності політики особливо жахливі, тому що немає індикаторів ризику і незрозуміло, що підтримується. Наявність жорсткої політики більш комфортна, тому, що зрозуміло, чому треба запобігати, а що наслідувати. Позитивна політика заохочує їх бути активними (але ця активність часто формальна), а відсутність політики створює перешкоди. Відсутність політики тримає їх поза дистанційним навчанням. Такі викладачі університетів складають більшість.

Важливо мати не
добрий зміст, а
добре методичне
забезпечення та
добрі стратегії
навчального процесу

“Неохочих” відсутність політики лякає або попереджає, що активність – це небезпечні спроби. Жорстка політика заспокоює їх, бо відкидає можливість будь-яких змін і обіцяє спокійне життя.

Викладачі, які мають досвід дистанційного навчання, близькі до інноваторів. Вони навчають дистанційно і у тому випадку, коли немає компенсації або зменшення їхнього навантаження. Відсутність винагород або чіткої політики щодо інтелектуальної власності не зупиняє їх. Вони здебільшого мають внутрішню мотивацію.

Для організації дистанційного навчання треба забезпечити:

- Розуміння щодо розподілу викладачів на категорії і впливу політики на залучення їх до дистанційного навчання.

- Чітке бачення того, що може дати особисто викладачу його залучення до дистанційного навчання.
- Розуміння всіх можливих переваг дистанційного навчання та необхідність часу на передбачені зміни.
- Тренінг з дистанційного навчання, який повинен стати пріоритетним для адміністрації та інтегруватися в університетську інфраструктуру.

Вибір кандидатури тьютора рекомендується робити за критеріями надійності та конструктивності [194].

Показники	Надійність	Конструктивність
Розуміння процесу дистанційного навчання	Формування цілей дискусії, втручання та судження про інтереси учасників, експериментування з різними підходами до рольової моделі	Спроможність побудувати цілі; знати, хто повинен входити до дистанційного курсу і що він повинен робити
Технічні вміння	Операційне розуміння програмного забезпечення та його використання як користувач, добрий доступ до Інтернету, вміння користуватися клавіатурою	Спроможність розуміти базові структури засобів спілкування, навчальні потенціали вебу
Комунікативні вміння	Ввічливий, етичний та толерантний у комунікації	Спроможність писати короткі, енергійні, персональні повідомлення
Фахова підготовка	Знання та досвід навчання, бажання та спроможність розвиватись	Спроможність заохочувати та задовольняти вимоги інших
Особисті характеристики	Бути визначеним та мотивованим	Спроможність ототожнювати особистість

На етапі тренажу у тьютора повинні сформуватися такі вміння [194]:

Показники	Розвиток	Підтримка
Розуміння процесу дистанційного навчання	Спроможність розвиватися самому та давати можливість	Знати, коли контролювати групу, як залучати до діяльності

	розвиватися іншим, діяти як каталізатор, прискорювати дискусії, аналізувати, відслідковувати розуміння, забезпечувати зворотний зв'язок	пасивних учасників; знати, як поетапно проводити дискусію та використовувати час у Інтернеті
Технічні вміння	Знати як використовувати програмне забезпечення для керування навчальним процесом	Спроможність використовувати програмне забезпечення для дослідження перебігу навчання
Комунікативні вміння	Спроможність залучати людей до навчального процесу	Спроможність спілкуватися та забезпечувати спілкування інших
Фахова підготовка	Спроможність переключати дебати на професійні питання	Підтримувати авторитет та почуття впевненості заохочуючими балами за участь та виконання вимог студентами
Особисті характеристики	Спроможність адаптуватися до нового навчального змісту, методів, складу аудиторії та зміни ролей	Виказувати чутливість до комунікації в Інтернеті

Бажано, щоб після тренінгу тьютор був спроможний розвивати такі здібності [194]:

Показники	Обмін знаннями	Творчість
Розуміння процесу дистанційного навчання	Бути спроможним досліджувати ідеї, добирати аргументи, поширювати цінні зв'язки, створювати навчальне співтовариство	Бути спроможним досліджувати діалогові підходи зі структуризацією від запланованої активності до вільної дискусії, оцінювати та судити про успіх

		дискусії
Технічні вміння	Спроможність створювати зв'язки засобів спілкування з іншими навчальними програмами	Спроможність використовувати програмне забезпечення для створення та маніпуляції дискусіями та генерувати навчальний простір
Комунікативні вміння	Спроможність оцінювати культурні особливості	Спроможність надавати підтримку і керувати дискусіями
Фахова підготовка	Знати про цінність і потенціальні можливості ресурсів та рекомендувати їх студентам	Здатність поживити дискусію використанням мультимедіа та електронними ресурсами
Особисті характеристики	Показувати позитивний підхід, ентузіазм до дистанційного навчання	Знати, як створювати корисне, надійне навчальне співтовариство

Рекомендації до тренінгу тьюторів

- Визначте досвід і здатність до спілкування викладачів, які починають тренінг.
- Будьте впевнені, що вони засвоїли всю або більшу частину програми і отримали відповідний практичний досвід.
- Віддавайте перевагу розвитку викладачів як модераторів – навчайте модеруванню більш, ніж програмному забезпеченню.
- Проводьте тренінг так просто, як тільки можливо, не ускладнюйте його.

Викладачі шукають шляхи полегшення навчання, а не ефективності

- Супроводжуйте створений навчальний простір використанням попереднього досвіду та навичок викладачів.
- Обмежуйте обсяг програми тренінгу на першому етапі, використовуйте відгуки новачків для її розвитку, але в той же час давайте можливість тренерам її розвивати.
- Супроводжуйте курс мінімумом друкованих матеріалів для швидкого старту викладачів та будьте впевнені, що ці матеріали доступні в електронному вигляді.

- Повідомте викладачів, скільки, на ваш погляд, вони повинні виділити часу для засвоєння матеріалу тренінгу.
- Будьте впевнені, що програма тренінгу доступна у будь-який час, з будь-якого місця.
- Будуйте допомогу з використанням програмних засобів у такий спосіб, щоб якомога краще контролювати фрустрацію викладачів.
- Сприяйте викладачам у оволодінні вміннями використовувати програмне забезпечення, через яке вони поступово будують своє розуміння навчального середовища.
- Будьте впевнені, що тренери моделюють взірцеві вміння тьютора під час тренінгу.
- Долучайте до програми тренінгу не тільки декларативні і процедурні знання, а й стратегічні (як я буду працювати зі своїми студентами?).
- Визначайте підтримку та засоби навчання для проведення особистих досліджень, виконуваних викладачами стосовно засобів спілкування.
- Будьте впевнені, що викладачі мають відповідну підтримку для взаємодії один з одним.
- Заохочуйте викладачів різними засобами щодо досягнення мети програми тренінгу.
- Використовуйте добре знайомі метафори для роз'яснення аспектів засобів спілкування та модерування. Метафора – це інструмент, що допоможе “думати трохи інакше”. Треба шукати схожість і подібність навколо себе. Метафора дає можливість поглянути на проблему свіжим поглядом, під іншим кутом зору. Головне у метафорі – ухопити суть!
- Опитуйте викладачів щодо потреб у допомозі та визначайте це відразу.
- Робіть рефлексію щодо практики керування у вашій програмі тренінгу.
- Відслідковуйте роботу тьюторів та використовуйте зворотний зв'язок для поліпшення програми тренінгу.
- Будьте впевнені, що розвиток тьюторів продовжується в онлайн-овому співтоваристві тьюторів, які навчалися у програмі тренінгу.

3.7. Компетенції тьютора

Протягом тривалого часу міжнародна організація ISTE (International Society for Technology in Education) розробляє міжнародні стандарти для викладачів. Основний перелік компетентностей викладача наведено у таблиці нижче [122]. Для практичного використання необхідно до кожної

компетентності додати відповідні показники, що її демонструють. Слід зазначити, що показники можуть бути різними для кожної організації.

Учень	Викладачі постійно вдосконалюють свою практику через навчання з іншими та вивчаючи перевірені та перспективні методи, що використовують технології для покращення навчання учнів
y1a	Визначає професійні навчальні цілі, застосовує педагогічні підходи, які стали можливими завдяки технологіям, та відображає їхню ефективність
y1b	Забезпечує професійні інтереси шляхом створення та активної участі в локальних та глобальних навчальних мережах
y1c	Залишається в курсі досліджень, які підтримують покращені результати навчальних досягнень учнів, включаючи висновки з навчальних наук
Лідер	Педагоги шукають можливості лідерства для підтримки учнів та їх успішності, а також для покращення викладання та навчання
л2a	Формує, просуває та пришвидшує спільне бачення можливостей навчання з використанням технології шляхом взаємодії з зацікавленими сторонами освіти
л2b	Виступає за справедливий доступ до навчальних технологій, цифрового змісту та можливостей навчання для задоволення різноманітних потреб всіх студентів
л2c	Виступає як модель для колег з ідентифікації, пошуку, оцінки і прийняття нових цифрових ресурсів та інструментів для навчання
Громадянин	Вихователі надихають студентів на позитивний внесок та відповідальність у цифровому світі
г3a	Передає досвід учням, які демонструють позитивний, соціально відповідальний внесок, та демонструє вчительську поведінку в Інтернеті для створення взаємин та спільноти
г3b	Створює культуру навчання, яка сприяє цікавості та критичному вивченню онлайн-ресурсів, а також підвищує рівень цифрової письменності та свободи ЗМІ
г3c	Виконує функцію наставника в безпечній, правовій і етичній практиці з використанням цифрових інструментів та захисту інтелектуальних прав та майна
г3d	Моделює та сприяє управлінню персональними даними і цифровою ідентифікацією та захищає конфіденційність даних учнів
Співавтор	Викладачі співпрацюють з колегами та учнями, для

	вдосконалення практики, пошуку, обміну ресурсами та ідеями і для розв'язання проблем
c4a	Планує співпрацю з колегами, для створення навчального досвіду з використанням технології
c4b	Співпрацює та навчає студентів відкривати та використовувати нові цифрові ресурси, а також діагностувати та усувати технічні проблеми
c4c	Використовує спільні інструменти для розширення у студентів реального досвіду навчання, залучаючи фахівців, команди та студентів на місцевому та глобальному рівнях
4d	Демонструє культурну компетентність у спілкуванні зі студентами, батьками та колегами та взаємодіє з ними у навчанні студентів
Дизайнер	Викладачі розробляють справжні навчальні дії та середовища, які визначають та враховують змінність учнів
d5a	Використовує технологію для створення, адаптації та персоналізації навчального досвіду, що сприяє незалежному навчанню та враховує відмінності та потреби учнів
d5b	Розробляє автентичні навчальні заходи, які узгоджуються із стандартами вмісту та використовують цифрові інструменти та ресурси для максимального активного, глибокого навчання
d5c	Досліджує та застосовує принципи навчального дизайну для створення інноваційних навчальних середовищ, які залучають та підтримують навчання
Фасилітатор	Педагоги полегшують навчання з використанням технології для підтримки досягнення стандартів ISTE для студентів
f6a	Використовує культуру, в якій студенти беруть на себе відповідальність за свої навчальні цілі та результати як в незалежних, так і в групових умовах
f6b	Управляє використанням технологій та стратегій навчання студентів на цифрових платформах, віртуальних середовищах, практичних майнових просторах
f6c	Створює навчальні можливості, які закликають учнів використовувати процес проектування та обчислювального мислення для інновацій та вирішення проблем
Аналітик	Педагоги розуміють та використовують дані, щоб керувати навчанням та підтримувати студентів у досягненні своїх навчальних цілей
a7a	Пропонує студентам альтернативні шляхи, щоб продемонструвати компетентність і поміркувати про їх навчання за допомогою технології.

a7b	Використовує технологію для розробки та впровадження різноманітних формальних та підсумкових оцінок, які відповідають потребам учня, забезпечують своєчасний зворотний зв'язок зі студентами та інформують про хід навчання.
a7c	Використовує дані оцінки, щоб керувати прогресом та спілкуватися зі студентами, батьками та зацікавленими сторонами з освіти для створення керівництва учнями.

Інший погляд на компетентності вчителя наведено у європейській рамці цифрової компетентності вчителя на всіх рівнях освіти (<https://ec.europa.eu/jrc/en/digcompedu>). У роботі [49] подано огляд цієї рамки. У зазначеному стандарті компетентності поділяються на шість областей:

1. **Професійна залученість.** Використання цифрових технологій для спілкування, співпраці та професійного розвитку.
2. **Цифрові ресурси.** Пошук, створення та поширення цифрових ресурсів.
3. **Навчання та викладання.** Керування та організація використання цифрових технологій у викладанні та навчанні.
4. **Оцінювання.** Використання цифрових технологій та стратегій для вдосконалення оцінювання.
5. **Розширення можливостей учнів.** Використання цифрових технологій для вдосконалення інклюзії, персоналізації та активного залучення учнів.
6. **Сприяння цифровій компетентності учнів.** Забезпечення можливостей креативного та відповідального використання цифрових технологій для роботи з інформацією, комунікації, створення контенту, добробуту та розв'язування проблем.

3.8 Майстерність персональних знань

3.8.1. Визначення

Майстерність персональних знань (МПЗ) на першому етапі називалось управлінням персональними знаннями (УПЗ). Джарч звертав увагу на те, що успішне використання систем управління знаннями в організації може бути тільки тоді, коли в його основі лежить управління персональними знаннями [134].

УПЗ - це єдина структура індивідуально побудованих стимулюючих процесів, які допомагають кожному з нас осмислити наш світ, працювати більш ефективно і сприяти суспільству.

Модель зрілості цифрової ери - це «Майстерність персональних знань» (МПЗ) людей, які найкращим чином використовують свої мережі та інші джерела знань, щоб стежити за найбільш ефективним мисленням в

своїй області і практикувати нові способи ведення справ. Лідери, які беруть на себе відповідальність за свою ефективність через МПЗ, створюють важелі і цінність для своїх організацій.

- Персональний - за здібностями, інтересами і мотивацією. (Не направлений зовнішніми силами)
- Знання - розуміння інформації та досвіду для того, щоб діяти (знаєте, хто знає, як).
- Майстерність - подорож від підмайстра до дисциплінованого каталізатора почуттів і знань. (Майстрами не потрібно управляти)

Майстерність персональних знань [133] - (це сукупність індивідуально побудованих процесів для розуміння світу і ефективної роботи. Ми не дуже добре розбираємося в наших знаннях. Це підтверджує експерт з управління знаннями Дейв Сноуден: «Ми завжди знаємо більше, ніж можемо сказати, і ми завжди будемо говорити більше, ніж ми можемо записати».

Потрібен час для створення мережі обміну знаннями та розвитку дисципліни. Навчання людей МПЗ становить всього 10 % [135]. Пошук людей, які можуть підтримати це навчання, становить, можливо, 20%. Але практика і рефлексія - це 70 % зусиль. МПЗ добре вписується в рамки 70:20:10. МПЗ професіонала активно впливає на створення знань.

3.8.2. Чому важлива майстерність персональних знань:

- Мотивація - це ключ до будь-якого навчання, тому наявність власної унікальної практики МПЗ розширює можливості.
- Активна практика МПЗ інтегрує роботу і навчання.
- Мережеві люди більш стійкі і адаптивні, ніж будь-яка організація.
- Тривалість життя організацій знижується, і люди повинні взяти під контроль професійний розвиток своєї кар'єри.
- Зовнішні мережі створюють підтримку для будь-яких збоїв.
- МПЗ - це ключова компетенція для мережевої ери, яка все частіше вимагає цікавості, творчості та емпатії.

При виконанні роботи людині потрібні поради і рекомендації зі складних питань. Для цього треба мати мережу знань, в якій є професіонали, що заслуговують на довіру.

3.8.3. Основа майстерності персональних знань

МПЗ складається з трьох процесів: пошук -> сенс -> спільне використання [130], в яких необхідно:

- Постійно шукати людей і знання для створення персональної мережі знань.
- Регулярно експериментувати для апробації нових методів.
- Відчувати роботу і робити думки ясними (сенсоутворювальними).
- Шукати спільноти, які дозволять поліпшити професійну практику.

- Ділитися результатами навчання з урахуванням роботи в спільнотах практики і соціальних мережах.

Починати необхідно з простих звичайних практик, таких, як соціальні закладки, або наслідувати людей з професійним досвідом в Twitter. Нові інструменти рекомендується оцінювати через 30-40 днів використання.

Шукати - це пошук, підтримка актуальності; аналіз інформації, перехід до достовірних джерел:

- Для збору онлайн-новин та інформаційних ресурсів в одному місці можна використовувати агрегатор, наприклад Feedly або Inoreader.
- Для збору інформації зручно використовувати ноутбук, планшет, смартфон, які носять з собою.
- Необхідно чітко визначити область інтересів, експертів в ній і стежити за їх діяльністю в соціальних мережах.

Сенс - це знання, на які перетворилася включена в ментальні моделі людини інформація. Необхідно:

- Фільтрувати свої онлайн-ресурси, відзначати кращі в системі соціальних закладок, таких як Diigo, додавати теги (метадані) для подальшого використання і зберігати в хмарних сховищах, наприклад Pocket.
- Забезпечувати привабливий вигляд збережених нотаток.
- Регулярно на базі цього матеріалу необхідно писати огляди, синтезувати різні тренди і перспективи, пояснювати нові професійні рішення.
- Опубліковувати і обговорювати свої нові ідеї в соціальних мережах загального доступу або професійних.

Спільне використання - це співпраця; обговорення професійних знань в робочих групах, тестування нових ідей, розширення зв'язків в соціальних мережах. Необхідно розмістити ідеї і думки в доступних форумах, в групі, блозі; додатково можна дати посилання в Twitter.

Робота - це навчання і навчання - це робота [133]. МПЗ - це індивідуальна діяльність, але, в той же час, і соціальна. Це процес, за допомогою якого пов'язується зовнішня інформація (сайти, соціальні мережі) і внутрішня інформація (внутрішні мережі організації, робоче місце). Дослідження показують, що професійні робочі групи мають потребу в більш строгих соціальних зв'язках, де використовується унікальна мова конкретної предметної області. Соціальні мережі заохочують різноманітність думок і сприяють появі інновацій. МПЗ - це активний процес підключення інноваційних ідей, які можуть виникнути в соціальних мережах, до роботи всередині організацій.

Важливо вміти фільтрувати інформацію і розуміти, коли і з ким можна отриманою інформацією поділитися. Це вимагає практики і зворотного зв'язку, адже в співтоваристві практики повинні бути довірчі відносини.

Підключення соціальних мереж, спільнот практики і робочих груп - це основа інтеграції навчання і роботи. Ідеї з соціальних мереж фільтруються при обговоренні в спільнотах практики, де встановлені довірчі відносини. Нові ідеї потім обговорюються в командах на роботі, а пізніше, можливо, і в співтоваристві практики або соціальних мережах.

Як зазначає Джарч [133], важливо зробити перший крок, збирати інформацію, використовуючи закладки або переглядаючи фіди (наприклад, feedly.com). У Twitter через пошук знайти 20-30 професіоналів, переглянути їх твіти, видалити тих, які публікують неактуальну інформацію, додати нових. Цю роботу необхідно виконувати два-три рази на день для того, щоб отримати стійкий навик збору і фільтрації нового матеріалу.

Механізм управління знаннями дозволяє науковцям захоплювати і розуміти свої знання. Прості стандарти можуть полегшити цей обмін. Бази знань і традиційні системи управління знаннями повинні бути зосереджені на важливій інформації і на потребі недосвідчених працівників.

Формальне навчання становить менше 10 % навчання на робочому місці [133]. Таке ж правило повинно застосовуватися до управління знаннями. Необхідно захопити і структурувати 10% важливої для нових співробітників інформації. Решта неструктурованої інформації має бути мережевою і використовуватися у міру необхідності при виконанні роботи. Організації, що структуровані навколо слабших ієрархій і більш сильних мереж, набагато ефективніші для виконання складної роботи.

3.8.4. Склад майстерності персональних знань

На рис. 3.1 в рамках концепції Seek> Sense> Share наведено склад майстерності персональних знань [129].

Фільтри суджень:

- Проста фільтрація - здійснюється в звичайному пошуку знань.
- Експертна фільтрація - вибір інформації, рекомендованої експертами, наприклад, в Twitter.
- Мережевий досвід - можна шукати в інформаційних ресурсах, наприклад у Working Smarter Daily.

Механічні фільтри:

- Алгоритмічні фільтри - використання складних операторів пошукової машини.
- Евристичні фільтри - це вміння з виявлення фейку. Базова інформаційна грамотність є кращим захистом знань; користувач знає, як їх знайти і перевірити.

<p>Пошук знань Питання Бажання Читання Слухання Спостереження</p> <p>Курування Порівняння Пошук зв'язків Візуалізація і ілюстрація Оцінка Перевірка і атрибуція</p>		<p>Фільтри: Простий Експертний Мережевий Алгоритмічний Евристичний</p> <p>Набуття знань: Практика Роздуми Різні точки зору Експеримент</p>
<p>Поширення знань По порядку Визначення Навчання Публікація блогів Причина</p>	<p>Додавання цінності Фільтрація Валідація Синтез Презентація Налаштування</p>	<p>Допомога в пошуку Відповіді Мета-знання Переформулювання проблеми Валідація Легітимізація</p>

Рис. 3.1 Склад майстерності персональних знань

Методи пошуку знань

- Питання: цікавість - найпотужніший інструмент для особистого зростання.
- Бажання: шукати без мети, просто займатися серфінгом в Інтернеті.
- Читання: в нашу цифрову епоху важливо читати фантастику і романи, які покращують мислення.
- Слухання: дає можливість почути думки цікавих користувачів.
- Спостереження: кожен вчиться краще, спостерігаючи діяльність інших.

Додавання цінності

П'ять способів підвищення цінності інформації - гарний початок в методах змістоутворення.

- Фільтрація: відділення сигналу від шуму на базі критеріїв.
- Затвердження: забезпечення достовірності інформації, актуальності або підтримки досліджень.

- Синтез: опис моделей, тенденцій або потоків у великих обсягах інформації.
- Презентація: надання зрозумілої інформації за допомогою візуалізації або логічного подання.
- Налаштування: опис інформації в контексті.

Набуття знань

- Практика: це опора на досвід і роздуми.
- Роздуми: іноді краще розібратися в собі, ніж швидко отримати відповідь від когось іншого.
- Різні точки зору: поглянути на об'єкт під іншим кутом зору, що може дати нові ідеї.
- Експеримент: використання методу зондуючого сприйняття з урахуванням роботи і навчання.

Курування:

- Порівняння: порівняння об'єкта з іншими на базі конкуруючих інтересів.
- Пошук зв'язків: важливо пов'язувати даний з минулим.
- Ілюстрація / візуалізація: один малюнок еквівалентний 1000 слів. Це треба пам'ятати.
- Оцінка: можливість установлення критеріїв і оцінки з нейтральної точки зору може дати реальну цінність.
- Перевірка і атрибуція: важливо простежити, як побудовано знання, знайти вихідне джерело і визначити зміни, які з ним відбулися.

Поширення знань

- По порядку: це допомагає тим, хто щось вивчає вперше.
- Визначення: популярність Вікіпедії показує важливість визначення знань. Це забезпечує відправну точку.
- Навчання: кращий спосіб дізнатися про щось - навчити іншого.
- Публікація блогів: блоги змінили життя на краще.
- Причина: необхідно розуміти причину, з якої поширення знань робиться.

Допомога в пошуку знань

- Відповіді: як застосовувати факти або принципи для розробки рішення.
- Мета-знання: куди йти, щоб отримати додаткову інформацію з проблеми.
- Переформулювання проблеми: це дозволяє сформулювати знання для зміненого визначення проблеми.
- Валідація: дає впевненість в тому, що виконана достатня фонові робота, необхідна для збору додаткових даних.

- Легітимізація: може врятувати час пошуку, зменшивши кількість доказів або даних.

Впровадження управління персональними знаннями

1. Скласти карту персональної мережі, проаналізувати контакти, визначити сильні і слабкі сторони.
2. Проаналізувати ланцюжок Seek-sense-share, використовувати нові інструменти.
3. Експериментувати з пошуком постачальників інформації, відповідями на питання з мережі, підготовкою блогів.

Необхідно звернути увагу і зазначити:

- зміни меж професійного розвитку;
- інформаційні послуги і особливо інформаційну безпеку;
- практичні прийоми використання різних інструментів.

Майстерність персональних знань вкрай необхідна [131]:

1. Для організацій. Це:
 - Швидкий поділ знань.
 - Великий потенціал для інноваційних ідей.
 - Підключення до знань поза організації.
2. Для фізичних осіб. Це:
 - Розробка мереж знань для безперервного навчання.
 - Спільноти практики для прийняття правильних рішень.
 - Підхід до професійного розвитку, який зменшує когнітивне навантаження.

Дисципліна МПЗ допомагає розвивати чотири основні робочі навички, визначені Інститутом майбутнього [131]:

- зміст рішень;
- соціальна розвідка;
- нова медіа-грамотність;
- управління когнітивним навантаженням.

3.8.5. Оцінка веб-ресурсів

Інтернет, як новоутворення, дуже часто характеризується як “море інформації”. Інформацію в Інтернеті може розмістити будь-хто. Тому тьютору дуже важливо вміти оцінювати інформацію, яку він отримує в мережі. Для цього можна користуватися традиційними методами оцінки та створювати нові.

Ніщо не відштовхує користувачів Інтернету більше, ніж застаріла інформація

До традиційних критеріїв оцінки відноситься:

- **Точність:** чи надійна та безпомилкова інформація? Хто її редактор та розробник? Інформацію на сайті може розмістити будь-хто. Більшість веб-

ресурсів не редагується, ніяких стандартів, що забезпечуть точність та правильність інформації, не існує.

- **Авторство:** яка кваліфікація автора матеріалів? Яка в нього репутація? Дуже часто важко встановити авторство веб-ресурса, не вказується відповідальність автора за інформацію.
- **Об'єктивність:** чи не містить інформація підтекст? Мета створення веб-ресурсу дуже часто не зовсім зрозуміла.
- **Дата створення:** чи є у матеріалах дата виконання роботи? Вона чітко визначена? Дата створення не завжди додається до веб-сторінок. А якщо вона є, то можливі варіанти: дата першого створення; дата розміщення на сайті; дата останніх змін.
- **Осяжність:** які теми включені у роботу? Яка глибина цих тем? Осяжність може суттєво відрізнятись від друкованих робіт. Дуже часто її буває важко визначити.

Додатковими критеріями оцінки можуть бути:

- **Гіпертекстові посилання.** Якість посилань на оригінальні веб-сторінки може бути різною. Оцінюйте кожну сторінку.
- **Фрейми.** Кожний фрейм – окрема сторінка. Оцінюйте окремо.
- **Пошукові машини.** Вони видають веб-сторінки за контекстом. Завжди пробуйте вийти на домашню сторінку (home page).
- **Комерційні веб-сторінки.** З'ясовуйте, хто пропонує інформацію: людина чи організація. Може не бути різниці між рекламою та інформацією.
- **Програмне забезпечення.** Можуть бути потрібні додаткові програми для повного доступу. Деякі браузерери можуть змінювати вигляд сторінки. Визначайте, як багато інформації досягне.
- **Нестабільність веб-сторінок.** Веб-сторінки можуть переміщуватись чи зникати без попередження. Визначайте стабільність посилання.

3.9. Тьютор – куратор змісту

Майстерність персональних знань – це перший крок до діяльності куратора змісту. Будь-який науковий співробітник чи викладач може стати куратором змісту, якщо він після опрацювання наукової інформації свого напряму почне розміщувати її в мережі для конкретної аудиторії і буде це робити постійно.

Курування змісту - акт постійного виявлення, відбору та поширення кращого і найбільш відповідного онлайн-контенту різних типів та інших інтернет-ресурсів за конкретною темою, щоб відповідати потребам конкретної аудиторії.

Складові курування [144]:

- Соціальні мережі: у своїй найпростішій формі, курування змісту - це обмін контентом в соціальних мережах.

- Агрегація: збір та обмін відповідним змістом. Вона звільняє окремого працівника від необхідності шукати зміст.
- Фільтрація: відбір найбільш актуальної і цінної інформації.
- Охоплення: перевага широкої тенденції, а не змісту.
- Колажі: об'єднання двох або більше пов'язаних елементів контенту, щоб сформувати нове повідомлення.
- Хронологічні шкали: організація контенту в хронологічному порядку, щоб показати еволюцію ідеї.

Курування не замінить інтернет-видань, і не замінить веб-пошуку. Куратор змісту забезпечує [100]:

- Прояснення. Уточнення і прояснення безладу є дуже цінною послугою, яку надає куратор змісту для аудиторії.
- Забезпечення цінності.
- Зміцнення довіри. Надаючи своїй аудиторії якісний контент, куратор змісту формує довіру.
- Позиціонування себе як лідера.
- Покращення SEO.

Важливим є питання етика курування змісту. Репутація і довіра куратора змісту є однією з найдорожчих якостей, яка визначає майбутню кар'єру, тому важливо правильно використовувати чужий контент.

Курування змісту важливе для освіти і навчання [190] з таких причин:

1. Перевантаження інформації, яку необхідно організувати. Студента необхідно навчити вчитися, щоб знати, де шукати і що є актуальним для навчання або досягнення певної мети або завдання. Саме тому цифрова грамотність має таке велике значення. Вона забезпечує інструменти для оцінки, фільтрації і впорядкування інформації найбільш ефективними способами.
2. Зростаюче число відкритих ресурсів. Кількість відкритих можливостей для навчання швидко зростає і студентам потрібні рекомендації з вибору найбільш підходящих ресурсів для ефективного досягнення своїх цілей.
3. Світ інформації перетворюється на динамічний. Кількість і складність доступної інформації швидко зростає, старі поняття змінюються, тому важливо спрямовувати зусилля на пошук, моніторинг та оновлення, які є найбільш актуальними джерелами інформації, та оснащувати молодь інструментами для виконання таких завдань. Куратор змісту використовує ці навички та підходи для досягнення своїх цілей. Ось чому навички курування, ймовірно, стануть ключовими рисами майбутніх вчителів.
4. Підготовка студентів до реальної роботи. У той час як академічний світ від початкової школи до університетів в основному організований навколо предметів, реальний світ являє собою складну мережу ситуацій. Курування вносить у навчання елементи

підготовки до реальної роботи, показуючи нові відносини між різними інформаційними елементами.

5. Курування - новий пошук. Результати пошуку стають все більш незадовільними, оскільки вони містять велику кількість «шуму», достовірність якого складно перевірити. Іншими словами, дослідники, викладачі та керівники вважають за краще звертатися до довірених кураторів з конкретних областей інформації, а не покладатися на традиційний пошук.
6. Ринок праці швидко змінюється. У США 17 мільйонів випускників коледжів займають робочі місця, які не вимагають вищої освіти¹. Це більше 30 відсотків випускників коледжу в США. Курування змісту пропонує практичні підходи тренування нових навичок для студентів.
7. Альтернативні системи сертифікації можуть демонструвати і оцінювати навички людини без необхідності відвідувати навчальні курси, платити за навчання і нові підручники, за іспит. Вартість навчання для сертифікованих навчальних програм дуже висока, в той час як справжнє значення цих курсів на ринку праці продовжує швидко зменшуватися. Для організацій, що розвиваються, доцільно переходити від навчання і сертифікації до курування талантів; освітніх ресурсів; формування навичок куратора змісту.
8. Вчителі та викладачі можуть тепер курирувати свої підручники. Викладачі в даний час починають курирувати свої підручники за рахунок використання великої кількості відкритих навчальних матеріалів в Інтернеті і зростаючого числа інструментів.
9. Ринок освіти відкритий для конкурентів. Сьогодні існує велика кількість вільних і доступних цифрових інструментів, веб-сервісів і додатків для створення, пошуку, редагування та публікації курсів, навчальних посібників, довідників на будь-яку тему. Куратори змісту можуть отримати репутацію фахівця з виявлення, відбору та організації кращих відкритих ресурсів для конкретних потреб. Хтось повинен буде зібрати, організувати величезну кількість відкритих навчальних курсів та навчальних матеріалів шляхом курування навчання для конкретної аудиторії і потреб.
10. Зростаючий попит на надійні керівництва з навчання та змісту навчальних програм. Пошук і вибір якісних відкритих освітніх ресурсів. Коли освітні пропозиції стають широкими, зростає необхідність знайти відповідні та надійні ресурси.

Куратор змісту повинен орієнтуватися у інформаційних ресурсах (у тому числі і відкритого доступу), пошукових системах загального та

¹http://www.insidehighered.com/views/2011/01/20/vedder_going_to_college_isn_t_a_smart_decision_for_many_young_people

спеціалізованого призначення, бути обізнаним у наукометричних дослідженнях, визначати достовірність та наукову цінність інформації.

Методи роботи куратора змісту повинні базуватися на сучасних хмарних технологіях, спрямованих на роботу з великими обсягами інформації (Storify, Pearltrees), умінні використовувати краудсорсинг і розвинути персональну мережу:

1. Твіттер – для відбору інформації через слідкування за відомими кураторами змісту та фахівцями конкретної предметної області.
2. Paper.li – для автоматизованого збору інформації.
3. RebelMouse – для отримання інформація про роботу куратора змісту з різних хмарних сервісів.
4. DIIGO – як інструмент коментування інтернет-ресурсів та розповсюдження їх у мережі.
5. Evernote – як нотатник куратора змісту.
6. Symbaloo, Netvibes – як агрегатори інформаційних потоків куратора змісту.
7. Pinterest – для створення тематичної колекції графічних елементів.

Навички куратора змісту потрібні практично будь-якому користувачу Інтернету при постійному зростанні кількості інформації в мережі, адже немає інформаційного перевантаження, є погані фільтри. Велике значення кваліфікація куратора змісту має для магістрів, аспірантів, науковців для забезпечення якості аналітичних досліджень.

3.10. Портфоліо тьютора

Швидкі кроки генерування знань та короткий час їхнього життя без змін робить невідкладною необхідність для викладачів обмінюватися новою інформацією з колегами. У процесі проведення дистанційних занять у викладача з'являються особисті напрацювання, які на Заході носять назву “портфоліо” (portfolio, briefcase). Навчальний портфоліо – це один з найкращих шляхів демонстрації якості та рівня навчання. Він містить основні документи та свідчення, що характеризують навчальний процес. Як його створити?

Ретельно оберіть формат вашого портфоліо. Продумайте, які напрацювання та коментарі будуть у ньому.

З'ясуйте, якого виду напрацювання вам будуть потрібні. Природа ваших напрацювань буде залежати від тієї діяльності, яку ви проводите зі студентами. Складіть перелік головних видів діяльності, а навпроти кожного з них напишіть декілька слів щодо їх характеристики і призначення.

Починайте збирати напрацювання негайно. Більша частина вашого портфоліо буде залежати від щоденної роботи зі студентами. Найбільш ефективний шлях – це стартова колекція прикладів вашої щоденної діяльності.

Колекціонуйте напрацювання вашої роботи з варіантів проектування навчальної програми. Це можуть бути приклади предметної області, поширення та адаптацію навчальних результатів та цілей, планування системи доставки навчального матеріалу, пропозиції щодо мотивації.

Колекціонуйте напрацювання вашого самонавчання і удосконалення. Це можуть бути приклади планів занять, варіанти планів курсу та невелика кількість прикладів матеріалів (конспекти, нотатки), що ви використовуєте у навчанні, бажано із урахуванням альтернативних підходів.

Наведіть приклади застосування елементів різних педагогічних технологій, методів і засобів з аналізом їх ефективності у певних ситуаціях.

Будьте впевнені, що у вас досить доказів розвиненого зворотного зв'язку. Використовуйте опитувальні листи. Ви можете включати приклади актуальних навчальних сесій. Те що ви занотуєте, має бути високоякісним, таким, що заслуговує на повторення та використання. Добрий навчальний портфоліо містить велику кількість всіляких доказів, але невелику кількість прикладів кожного виду.

Колекціонуйте докази вашої роботи з контролю, наприклад, приклади тестів та вправ, які ви даєте студентам, та можливі припущення помилок у кожному тесті на практиці. Корисно зв'язати кожний тест або вправу з розгорнутими навчальними результатами, зробивши наскрізний аналіз засвоєння та діяльності.

Колекціонуйте докази вашої колегіальності, наприклад, зв'язок вашої роботи з роботами інших колег вашої команди.

Створюйте файли напрацювань систематично, не намагайтеся зберігати все. Сортуйте матеріали спочатку відповідно до особливостей розділів вашого портфоліо. Створюйте декілька паралельних файлів, що забезпечить впевненість та дозволить легко вирішувати, що необхідно зберігати.

Робіть чернеткове індексування. Вирішуйте, у якому порядку ви бажаєте демонструвати докази якості вашої роботи. Порядок ваших розділів та підрозділів буде залежати від природи вашої роботи. Корисно порядок спочатку сформувані у думках.

Думайте про вашу цільову аудиторію, хто буде знайомитись з портфоліо.

Не починайте створювати портфоліо зі вступу. Вступ – це дуже важливо. Ви зможете дійсно написати добрий вступ, коли ви вже знаєте більш-менш кінцевий вигляд вашого портфоліо.

Отримайте від інших зворотний зв'язок на ваш портфоліо. Два ока – добре, а чотири – краще.

Для створення портфоліо рекомендується використовувати додаток Mahara, що інтегрується у LMS Moodle.

3.11. Тьютор у змішаному навчанні

Управління змішаним навчанням здійснюється через LMS [202]:

1. Управління навчанням під керівництвом інструктора (ILT). Однією з ключових особливостей програми навчання під керівництвом інструктора (ILT) є здатність забезпечувати повну взаємодію між викладачем і студентами.

2. Управління взаємодією учнів після завершення програми навчання. Студенти можуть продовжувати взаємодіяти, обговорювати тему і після закінчення навчального процесу, обмінюватися ідеями і матеріалами і продовжувати вчитися один у одного. Це допомагає розвивати сильну спільноту практики, яка може проводити навчання на підприємстві.

3. Ефективне управління навчальною діяльністю. LMS дають можливість керувати навчальним процесом і вести облік прогресу кожного студента

4. Управління віртуальним класом. Для цього в LMS інтегруються системи проведення вебінарів Big Blue Botton, Webex, Wiziq, Goto-meeting, що дозволяють проводити різні синхронні заняття з віддаленими студентами. Для багатьох організацій такі класи стають одними з найважливіших компонентів у змішаних стратегіях навчання.

5. Адміністративне управління. LMS допомагає в управлінні реєстрацією студентів, формуванні групи, призначенні дисциплін і тьютора, генерації звітів.

Викладачі в змішаній моделі навчання повинні бути [68]:

- **готовими вчитися:** оцінювати, аналізувати і агрегувати дані; використовувати дані як невід'ємну частину процесу планування для кожного окремого студента, групи студентів і всього класу;
- **відкритими для нових стратегій навчання:** мати розвинутий кругозір; диференціювати навчання відповідно до потреб студентів;
- **лідерами:** показати студентам, як шукати інформацію і ставити правильні питання; управляти навчальною діяльністю на основі проектів; мати стратегії мотивації студентів.

У змішаному класі можна виділити чотири ролі тьютора [174]:

1. Майстер у студії. Художня студія (Джон Сілі Браун), як правило, - це відкритий простір, де студенти створюють свої картини, скульптури та інші форми мистецтва на очах у друзів-художників. Майстер має можливість спостерігати за діяльністю всіх студентів і може привернути увагу до інноваційних підходів. Студенти не обмежуються навчанням, заснованим виключно на досвіді інструктора. Діяльність усіх студентів впливає один на одного. Для цієї моделі навчання підходять блоги. Кожен студент пише власний блог і дозволяє педагогу коментувати роботу. Студенти можуть читати роботи один одного і коментарі викладача.

2. Адміністратор. Кларенс Фішер, блогер і вчитель, запропонував модель "вчителя як адміністратора мережі". Процес навчання студентів може проходити в персональній навчальній мережі, яку вони побудують з нашою допомогою і де отримують необхідні навички.

У моделі Фішера основне завдання педагога полягає в наданні допомоги студентам у формуванні зв'язків і створенні навчальних мереж. Коли студенти стикаються з новими джерелами інформації, їм рекомендується критично оцінювати придатність джерела в рамках цілісної і розгалуженої мережі навчання.

3 Навчання консьєржа. Кертіс Бонк (2007) представляє модель, в якій педагог виступає в ролі консьєржа, поставляючи студентам ресурси або створюючи можливості для навчання. Консьєрж забезпечує м'яку форму керівництва, часом включаючи традиційні лекції чи дозволяючи студентам працювати самостійно.

Необхідно давати і демонструвати студентам різні можливості навчання, які дозріли для них зараз.

4. Куратор навчання. Куратор (Siemens, 2007) є експертом для студента. Замість видачі знання, він формує для студента простір, в якому можуть бути створені і досліджені знання, що пов'язані між собою. Куратор не дотримується традиційних структур. Він урівноважує свободу окремих студентів інтерпретацією досліджуваного предмета. Під час вільного дослідження студенти стикаються з концепціями і артефактами дисципліни. Їх свобода досліджувати необмежена.

3.12. Тьютор у відкритих курсах

Технології допомагають викладачам і студентам підвищувати ефективність навчального процесу. Розуміючи це, педагоги змушені шукати відповідні до цілей навчання і аудиторії педагогічні технології і добирати соціальні сервіси. З цією метою у педагога повинні бути сформовані певні вміння [65]:

1. Інтернет-пошук і дослідження. Педагоги повинні знати, як зробити правильний інтернет-пошук, використовуючи пошукові терміни та модифікатори. Ця навичка необхідна для навчання, роботи і життя в цілому. Педагоги також мають бути спроможні навчити відповідних навичок пошуку в Інтернеті своїх студентів, незалежно від того, яку дисципліну вони викладають. Вони мають знати, де знайти наукові роботи та такі роботи, що рецензуються, для використання.

2. Використання додатків для підвищення продуктивності. Педагоги повинні знати, як створювати, редагувати й змінювати документи, створювати презентації та електронні таблиці для підвищення своєї продуктивності і як показати студентам їх ефективне застосування у своїй дисципліні. Викладачі також повинні знати, як використовувати цифрові

календарі, списки справ і багато що інше, що сприяє ефективному управлінню часом.

3. Отримання технічної допомоги. Викладач повинен знати, як шукати допомогу в меню програмного забезпечення, як знайти форуми допомоги і методичні вказівки щодо технологій для користувачів.

4. Пошук безкоштовних ресурсів.

5. Соціальні сервіси. Педагоги мають знати, як правильно використовувати соціальні сервіси для навчання і роботи; як захистити себе; питання кіберзалякування; спілкування з іншими людьми такої самої професії (персональна навчальна мережа). Чимало педагогів використовують соціальні сервіси для свого особистого життя, але вони не достатньо використовують їх у своїй професійній діяльності.

6. Цифрове громадянство. Етикет соціальних сервісів. Викладачі мають знати, як правильно використовувати Інтернет, написати повідомлення або блог.

7. Охорона і безпека. Педагоги повинні знати про антивіруси, спам, фішинг для свого власного захисту і навчити цього своїх студентів.

8. Основи роботи з обладнанням та усунення неполадок. Викладачі повинні знати назви різних технологій; як виконати невеликий ремонт; можливі несправності Wi-Fi, мережі, операційної системи і т. ін.

9. Резервне копіювання даних.

10. Пошук програм та програмного забезпечення. Педагоги мають знати, як знайти, оцінити і використати додатки для навчального процесу; як знайти якісні, безкоштовні альтернативи платного програмного забезпечення. При цьому мета уроку має бути на першому місці.

11. Авторське право та посилання на джерела. Педагоги повинні використовувати положення про авторське право і знати, як інтегрувати чужу роботу в свої навчальні матеріали.

Питання до глави 3

1. Хто такий тьютор і чому він є ключовою фігурою у дистанційному навчанні?
2. Що приваблює викладачів у дистанційному навчанні?
3. Як заохочуються викладачі, які проводять дистанційне навчання?
4. Які ролі виконує тьютор?
5. Які вимоги повинен задовольняти тьютор?
6. Які обов'язки у тьютора на етапі розвитку курсу, під час навчального процесу?
7. Що таке мережевий етикет? Навіщо тьютору знати про мережевий етикет?
8. Чи необхідна тьютору спеціальна підготовка для проведення дистанційних занять?
9. Які характерні риси повинні бути у тьютора?

10. Які особливості тренінгу тьюторів?
11. Що таке “навчальний портфоліо тьютора”?
12. Чи потрібен портфоліо тьютору? Як скласти особистий портфоліо?